

Kauhuromantiikan varhaisvaiheita Suomessa

■ H. K. RIIKONEN

Jukka Sarjala: *Salonkien aaveet. Varhaisin kauhuromantiikka Suomen kirjallisuudessa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007.

Merkittävimpiä piirteitä kotimaisen kirjallisuuden tutkimuksessa 2000-luvulla on ollut uudestaan lisääntynyt mielenkiinto 1800-luvun kirjallisuuteen. Kyse ei tällöin ole ollut vain J. L. Runebergin, Zacharias Topeliuksen, Aleksis Kiven tai Minna Canthin tapaisista keskeisistä klassikoista, joita on tietysti jatkuvasti tutkittu, vaan myös paljon merkityksettömämpien kirjailijoiden teoksista. Usein kyseessä ovat olleet varhaiset kirjailijat, jotka eivät välttämättä yltäneet kovin kummoisiin saavutuksiin, mutta jotka kuitenkin ovat kiinnostavia sekä tienraivaajina että ajanilmiöinä. Tutkimuksen kohteeksi ovat siten nousseet Charlotta Falkman, Axel Gabriel Ingelius, Maria Kraftman, Marie Linder, Hanna Ongelin, Wendla Randelin ja Fredrika Runeberg, joista useimmat julkaisivat teoksiaan 1840–60-luvuilla. Keskeinen osuus romaanilajin edustajina on siis ollut naiskirjailijoilla.

Dosentti Jukka Sarjalan teos *Salonkien aaveet* liittyy 1840- ja 1850-luvun romaanikirjallisuuden tutkimukseen, mutta se tuo esille kokonaisen romaanikirjallisuuden alueen, nimittäin kauhukirjallisuuden (engl. *Gothic novel*). Keskeisiä kirjailijoita tällöin ovat Zacharias Topelius ja Axel Gabriel Ingelius. Erikoislaatuista ja monella alalla, en-

nen kaikkea säveltäjänä, toiminut Ingeliusta Sarjala on tarkastellut myös aikaisemmassa tutkimuksessaan *Poettinen elämä* (2005). Ingeliuksen käsitteleminen kahdessa eri teoksessa tuottaa ymmärrettävän hankaluuden. Mikäli lukija haluaisi tietoja Ingeliuksen kauhuromaanin *Det grå slottet* aikalaisvastaanotosta, hänen täytyisi lukea juuri Sarjalan varhempaa tutkimusta, josta ilmenee, miten Ingelius herätti aikanaan paljon keskustelua. ”Polemiikkeja syntyi Ingeliuksen jalanjäljissä, teki hän mitä tahansa,” totesi Sarjala sattuvasti *Poettisessa elämässä*. A. G. Ingelius on tärkeä nimenomaan sikäli, että hän kirjoitti ensimmäisen täysmittaisen goottilaisen romaanin Suomessa. Ingeliuksen romaanissaan *Det grå slottet* kuvaaman Ristilän kartanon Sarjala näkee suorastaan suomalaisena vastineena Horace Walpolen kuuluisalle Otranton linnalle (s. 126).

Topeliuksen osalta Sarjalan esitys rajoittuu hänen varhaisempaan tuotantoonsa, aikaan jolloin hän toimitti *Helsingfors Tidningar* -lehteä. Topeliuksen ja Ingeliuksen rinnalla *Salonkien aaveissa* esille tulee myöhemmin varsinkin estetiikasta ja teatterista kirjoittanut Fredrik Berndtson, joka vuonna 1846 kilpaili Topeliuksen kanssa siitä, kumpi pystyisi kirjoittamaan kaameamman tarinan.

Salonkien aaveet ei niinkään ole yksityiskohtainen tekstianalyttinen tutkimus – siinä suhteessa varmasti voitaisiin mennä vielä pitemmälle – vaan selvitystä teosten synnystä, historiallisista ja yhteiskunnallisista taustoista sekä kirjallisista esikuvista, yhteyksistä ja aiheistosta. Tausta- ja kontekstimateriaalia Sarjala esittelee varsin moni-

puolisesti. Kirjallisen taustan osalta huomionarvoista on se, että vaikka Sarjala viittaakin tunnettuihin englantilaisiin goottilaisiin romaaneihin, hän painottaa erityisesti ranskalaisen Victor Hugon merkitystä ja luo katsauksen Hugon vastaanottoon Suomessa (osa tätä vastaanottoa oli Runebergin negatiivinen suhtautuminen). Sarjala ottaa huomioon myös Ruotsin merkityksen ja kauhukirjallisuuden aseman Ruotsissa. Kauhuromaanin ohella myös yhteiskunnallisesti suuntautunut sensaatiromaanin esillä, erityisesti Eugène Suen kuuluisa *Les Mystères de Paris* ja sen innoittamat teokset, kuten ruotsalaisen Carl Fredrik Ridderstadin Tukholman salaisuuksista kertova romaani. Suen romaanin merkitystä Suomessa on aiemmin luonnehtinut varsinkin Matti Klinge; Ridderstadiä taas on tutkinut ruotsalainen Anders Öhman kirjassaan *Äventyrets tid: den sociala äventyrsromanen i Sverige 1841–1859* (1990), johon Sarjala ei kuitenkaan viittaa.

Kirjakauppojen roolin ulkomaisen kirjallisuuden välittämisessä Sarjala noteeraa näyttävästi. Kuten Matti Klinge Topelius-kirjassaan (1998), myös Sarjala painottaa, miten Topeliuksen taitavuuteen kauhuaiheisten tekstien kirjoittajana olivat toisaalta vaikuttaneet hänen lehtimiehenä saamansa kokemukset, toisaalta hänen teatterista omaksumansa vaikutteet. Lehtimiehenä Topelius oli perehtynyt Ruotsissa jo 1820-luvulta alkaen julkaistuihin rikoslostuksiin. Hän käytti myös tarvittaessa taidokkaasti oikeuspöytäkirjoissa käytettyä niin sanottua kuraliialityyliä (s. 116). Siinä yhteydessä olisi kannattanut mainita, että Suomessa oikeuspöytäkirjojen julkai-

seminen alkoi vuonna 1857, jolloin K. F. Forsström toimitti niteen *Wiina ja Murha*.

Eräissä suhteissa olisi toivonut laajempaa kirjallisuuden taustoitusta. Sarjala toteaa (s. 12), että kauhuaineisia esiintyi muissakin kuin hänen käsittelemässään ajankohdan kirjallisissa tuotteissa. Pari esimerkkiä hän mainitsee, mutta toteaa niistä ja muista vastaavista, että ”ne eivät kuitenkaan laajemmin luonnehdi kirjallista esiintymisympäristöään eivätkä siksi asetu tarkasteluni kohteeksi”. Voisi kuitenkin väittää, että ne antaisivat omalta osaltaan kuvan yleensä kauhuaineuksen levinneisyydestä. Esimerkiksi Sara Wacklinin teoksen *Hundra minnen från Österbotten* (suom. *Sata muistelmaa Pohjanmaalta*) useissa kertomuksissa ja muisteluksissa on mukana ilmeisiä kauhuaineisia. Erikoista on, että Sarjala ei tuo esille arkkiveisuja, joissa oli usein rikoksiin ja onnettomuuksiin liittyvää aineistoa. Arkkiveisujen voisi hyvin ajatella luoneen maaperää kauhukertomuksille ja -romaneille sekä niiden suosiolle. Kansanperinteeseen tekijä viittaa vain ohimennen (s. 72), silloinkin oikeastaan vain mainiten sen erilaisuudesta varsinaiseen kauhuromaanin verrattuna. Sinänsä Sarjala lienee oikeassa katsoessaan (s. 141), että hänen tutkimiansa tekstien kannalta nimenomaan säätyläisten keskuudessa kierrelleet kuulopuheet siirtyivät kauhuromanttisiin teoksiin (pikemminkin kuin kansanperinne).

Sarjala tarkastelee varsin yksityiskohtaisesti myös romaanien todellisuustaustaa. Esimerkiksi Ingeliuksen kuvaaman Ristilän kartanon ja siihen sijoittuvien tapah-

tumien taustana Sarjala näkee Ulvilassa sijainneen Koiviston kartanon ja sen omistajaan, kapteeni G. J. von Willebrandiin liittyneet rikospäälyt.

Sarjala osoittaa havainnollisesti, miten kauhukirjallisuuden tulo Suomeen ei ollut mikään itsestäänselvyys. Kreikkalaisen antiikin ihailu ja klassistiset ihanteet olivat Suomessa voimakkaita, eikä kauhukirjallisuuden estetiikka ollut mitenkään näiden ihanteiden mukaista. Mutta kun kauhukirjallisuus sitten oli saanut jalansijaa, sillä oli oma mielenkiintoinen yhteiskunnallinen ulottuvuutensa. John Sundholmin tutkielmaan (1997) viitaten Sarjala toteaa, että Ingeliuksen romaani oli kertomusta aateliston mädännäisyydestä ja tuhosta; tälle puolestaan voidaan Sarjalan mukaan osoittaa useita vertailukohteita ulkomaisesta kauhufiktios- ta. Itsenäisen romaanihahmon Irenen kautta Ingelius osoittaa, miten ”ryhmä- tai sukukeskinen elämänjärjestys ei enää päde” (s. 136).

Kauhukirjallisuus on otollinen laji myös parodioitavaksi. Sen pani merkille jo Jane Austen romaanissaan *Northanger Abbey*. Toisaalta laji itsekään ei ollut vail- la koomisia, ironisia ja parodisia elementtejä. Tämä ei ollut vierasta Suomessakaan. Tutkimuksensa viimeistä edellisessä luvussa Sarjala selvittää juuri tätä puolta eräiden Topeliukselta saatujen esimerkkien valossa.

Kauhuromaanin tutkimuksella on Suomessa merkittävät perinteet. Eino Railon teos *Haamulinna* (1925) ilmestyi myös englanninkielisenä laitoksena, *The Haunted Castle* (1927), ja on yksi useimpien ulkomailla mainituista suomalaisista kirjallisuudentutkimuksen

alan teoksista. Raimo Kinisjärven ja Matti Lukkarilan vuonna 1986 toimittamassa teoksessa *Kun hirviöt heräävät* tarkastellaan kauhuaineiksia elokuvassa, kirjallisuudessa ja taiteessa; Matti Savolainen ja Päivi Mehtonen puolestaan toimittivat vuonna 1992 teoksen *Haamulinnan perilliset*. Jukka Sarjalan teos *Salonkien aaveet*, johon liittyy myös havainnollinen kuvitus, jatkaa tätä linjaa kartoittamalla monipuolisesti suomalaisen kauhufiktion varhaisvaiheita.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori.